A R T Y K U Ł Y

BOHDAN KOPEĆ
Wyższa Szkoła Rolnicza
Wrocław

METODA WSKAŹNIKÓW I DAT GRANICZNYCH W OKREŚLANIU SYSTEMU GOSPODARCZEGO (NOWA WERSJA)

Zagadnienie sposobów określania systemu gospodarczego, mimo obszernej literatury na ten temat, nie zostało dotąd całkowicie rozwiązane. Chodzi tu mianowicie o najbardziej zwięzłą charakterystykę jednostek produkcyjnych w rolnictwie (rejonów rolniczych lub pojedyńczych gospodarstw) pod względem najistotniejszych cech ich organizacji: intensywności, nastawienia, kierunku produkcji. Właściwie ustalony system gospodarczy staje się kluczem do zrozumienia spraw produkcyjnych gospodarki rolnej, punktem wyjścia jej reorganizacji w planach perspektywicznych. Zmusza to do ciągłego poszukiwania i ulepszania metod określania systemu gospodarczego w rolnictwie, szczególnie w okresie obecnym, którego znamieniem jest zapoczątkowane przez Moszczeńskiego [14] matematyczne ujmowanie wszelkich zjawisk zachodzących w tej gałęzi gospodarczej.

W 1958 r. został opublikowany mój artykuł w „Zagadnieniach Ekonomiki Rolnej" [11] pt. „System gospodarczy jako wyznacznik struktury ekonomicznej rolnictwa w rejonie", w którym podałem metodę określania poziomu intensywności w rolnictwie, nastawienia i kierunków gospodarczych. Metoda ta w ciągu ostatnich kilku lat poddana została próbom praktycznym [1], jak również była niejednokrotnie oceniana z punktu widzenia zasad teoretycznych przez różnych ekonomistów [2]. W ten sposób został nagromadzony pewien materiał rzeczowy i koncepcyjny, który stał się podstawą do opracowania nowej, ulepszonej wersji wspomnianej metody.

Metoda ta [3], traktując system gospodarczy jako wyznacznik tzw. struktury ekonomicznej rolnictwa (gospodarstwa) [4], stara się znaleźć pewne

[1] Mam tu na myśli przede wszystkim zastosowanie mojej metody określania intensywności do charakterystyki PGR przez niektóre oddziały Państwowego Banku Rolnego (np. we Wrocławiu i Szczecinie), jak również niektóre prace nad przestrzennym zróżnicowaniem rolnictwa, np. Gługiewicza [6] dla województwa poznańskiego, Walewskiego [18] dla województwa gdańskiego, Zawadzkiego [19] dla lubelskiego, Kopcia [8, 10] dla wrocławskiego i dla całych Ziem Zachodnich.

[2] Oprócz wyżej wymienionych zabierali głos w tej sprawie: Antoniewski [2], Okuniewski [15], Rychlik [16], Kozłowski [13], Urban [17] i inni.

[3] Por. ostatnio opublikowany jej opis w „Ekonomice i organizacji gospodarstw w zarysie" PWRiL, Warszawa 1962.

[4] Por. moją wypowiedź w dyskusji na temat terminologii ekonomiczno-rolniczej w Zagadnieniach Ekonomiki Rolnej nr 5, 1961.

liczbowe i na miernikach naturalnych a nie wartościowych oparte daty graniczne dla wszystkich trzech elementów cząstkowych: poziomu intensywności, nastawienia i kierunków gospodarczych [1]. Poziom intensywności jest określany za pomocą współczynników zróżnicowanych dla każdej grupy roślin i dla każdego gatunku zwierząt osobno. Podstawą zróżnicowania są nie tylko nakłady pracy lecz i nakłady środków rzeczowych ponoszone na poszczególne rośliny i gatunki zwierząt. Udział hodowli zwierząt w ustalaniu poziomu intensywności całego gospodarstwa jest w tej metodzie silnie zaakcentowany, co stanowi jej odrębność wśród innych metod stosowanych w kraju i za granicą.

Nastawienie i kierunek gospodarczy jest ustalany na podstawie empirycznie określonych dat granicznych w postaci procentu zasiewu grup roślin i liczby sztuk zwierząt poszczególnych gatunków.

Powyższe założenia, jak to słusznie wytknięto w dyskusji [2], mają następujące słabe strony, na których skoncentrowana została uwaga przy opracowaniu nowej wersji:

1) Współczynniki do określania poziomu intensywności są zróżnicowane wyłącznie w zależności od gatunku zwierząt i rodzaju roślin i nie uwzględniają różnic jakościowych (rasowych, produkcyjnych) występujących pomiędzy zwierzętami, ani różnic w stopniu pielęgnacji i uprawy roślin. Różnice te mogą być bardzo duże, np. możemy mieć do czynienia z bydłem o wydajności jednostkowej 1500 i 3500 l mleka rocznie, z uprawą zbóż o plonie 10 czy 20 q z 1 ha. Nie jest rzeczą słuszną stosowanie w obu wypadkach jednakowych współczynników intensywności.

2) Również daty graniczne dla określania nastawienia i kierunków produkcji nie uwzględniają w/w różnic jakościowych. Np. granica 60 SD (sztuk dużych) na 100 ha UR (użytków rolnych) dla gospodarki hodowlanej może obejmować zwierzęta zarówno dobrze żywione i wysokowydajne, jak źle żywione i niskoprodukcyjne. W obu wypadkach istnieją te same współczynniki przeliczeniowe na sztuki duże, co nie jest słuszne.

3) Nie uwzględnia się różnic miedzy gospodarstwami (lub rejonami) w takich istotnych nader czynnikach, jak ciężkość gleb, rzeźba terenu, stopień mechanizacji, wielkość powierzchni.

Wywienione braki wykazują, że w dotychczas stosowanej metodzie muszą być dokonane pewne dość istotne zmiany. Zanim jednak zajmiemy się ich omówieniem, trzeba wyjaśnić dwie rzeczy: 1) co oznacza system gospodarczy w naszym ujęciu, czy np. można go utożsamiać z tzw. typem produkcyjnym, 2) w jakim stopniu dotychczas stosowana i proponowana przeze mnie metoda odbiega od rzeczywistości na skutek wymienionych jej niedociągnięć.

---

[1] Nastawienie określa wagę ekonomiczną gałęzi gospodarczych (hodowlane — jeśli gałąź hodowlana posiada większe znaczenie od roślinnej, roślinne — jeśli jest odwrotnie). Kierunek gospodarczy określa wagę ekonomiczną poszczególnych grup gospodarczych w obu gałęziach. Grupa gospodarcza: gatunki zwierząt, grupy roślin.

[2] Por. też niepisane wypowiedzi na ten temat niektórych wybitnych rolników-przyrodników, np. Świętochowskiego.

I. Organizacja, zarządzanie i efektywność ekonomiczna gospodarstwa

System gospodarczy rozumiem jako wykładnik form zewnętrznych organizacji gospodarstwa jako całości, czyli tzw. jego struktury ekonomicznej. Różni się on zatem od takich pojęć jak typ produkcyjny w sposób zasadniczy. Na czym polegają te różnice wyjaśnia w sposób poglądowy tabela 1. Istotną rzeczą jest rozróżnienie 3 odrębnych — choć ze sobą powiązanych — sfer, jakie występują w gospodarstwie: A) sfery organizacji, B) sfery zarządzania i C) efektywności.

Tabela 1

Rozróżnienie pojęć w ekonomice gospodarstwa rolniczego

Sfery ekonomiczne gospodarstwa	A Organizacja	B Zarządzanie	C Efektywność
Bliższe określenie przedmiotu danej sfery:	Forma zewnętrzna = struktura ekonomiczna	Proces produkcji i pracy, obrót, wymiana	Wynik gospodarowania
Elementy zasadnicze określające daną sferę ekonomiczną	Objętość gałęzi i grup (ha, sztuk)	Nakłady pracy i środków (wartość, ilość)	Wys. produkcji, dochodu, zysk, wyd. pracy itp.
I. Charakter danej sfery pod względem nasilenia zasadniczych cech	Intensywność organizacji		Produkcyjność Dochodowość Opłacalność Rentowność
III. Proporcje między gałęziami gospod.	Nastawienie gospodarcze	×	Nastawienie produkcyjne
III. Proporcje między grupami gospod.	Kierunek gospodarczy	×	Kierunek produkcji
IV. Nasilenie cech i proporcje (I + II + III)	System gospodarczy (system organizacji)	×	System produkcji
V. Nasilenie cech i proporcje (A + B + C)	Typ produkcyjny = system organizacji + system produkcji		

Organizacja oznacza pewną istniejącą formę zewnętrzną gospodarstwa, która wyraża się w istnieniu określonych gałęzi i grup roślin i zwierząt, a także określonej siły roboczej i wszelkich środków potrzebnych do produkcji.

Zarządzanie obejmuje te zagadnienia gospodarcze, które są związane z funkcjonowaniem warsztatu rolnego: żywienie i pielęgnacja zwierząt, nawożenie, ochrona roślin, obrót produktami, wymiana itp. Podstawową czynnością i zarazem jednostką miary w zarządzaniu są nakłady środków i pracy w ujęciu głównie wartościowym, ale też i ilościowym. W przeci-

wieństwie do tego podstawową jednostką miary w strukturze ekonomicznej gospodarstwa (w organizacji) będzie rozmiar fizyczny gałęzi i grup gospodarczych, siły roboczej i środków (ha, sztuk, ilość osób itp.).

Efektywność określa wynik gospodarowania w postaci wysokości produkcji, dochodu bądź zysku.

Charakter każdej z tych 3 sfer może być określony z trzech punktów widzenia: 1) nasilenia, albo stopnia występowania cech zasadniczych danej sfery, 2) proporcji między gałęziami i grupami gospodarczymi i wreszcie 3) z punktu widzenia łącznie nasilenia i proporcji. Ten podział pozwala rozróżnić następujące pojęcia:

1) Nasilenie występowania różnych pod względem intensywności gałęzi i grup gospodarczych, które nazywamy **intensywnością organizacji** w odróżnieniu od **intensywności zarządzania,** które mówi o nasileniu procesów produkcji i pracy, czyli o wysokości nakładów [1]. Nasilenie efektywności nie nazywamy intensywnością, ponieważ są w obiegu takie terminy, jak produkcyjność, dochodowość, opłacalność itp., które charakteryzują rozmiar efektywności w różnych jej odmianach.

2) Proporcje między gałęziami i grupami mogą być ujmowane z punktu widzenia organizacji i wówczas mamy do czynienia z pojęciem **nastawienia i kierunków gospodarczych,** albo z punktu widzenia efektywności, czemu odpowiada pojęcie **nastawienia produkcyjnego i kierunków produkcji.** W pierwszym przypadku proporcje muszą być mierzone stosunkiem powierzchni zasiewów i użytków oraz ilością SD zwierząt, zaś w drugim oczywiście strukturą samej produkcji bądź dochodów.

3) Biorąc pod uwagę łącznie oba punkty widzenia: nasilenia i proporcji, trzeba rozróżnić pojęcie **systemu gospodarczego** od **systemu produkcji.** Ten ostatni jest miarą uzyskanych proporcji w sferze efektywności, a ponadto charakteryzuje rozmiar uzyskanej produkcji, dochodów i zysku. Natomiast system gospodarczy pozostając w sferze organizacji mówi o nastawieniu, kierunku gospodarczym oraz o intensywności organizacji. Pojęcie systemu gospodarczego wywodzi się z systemu użytkowania ziemi przez uzupełnienie tego ostatniego systemem hodowli zwierząt, tzn. ilościowo wyrażonymi proporcjami między poszczególnymi gatunkami zwierząt.

Typ produkcyjny wreszcie jest pojęciem, który łączy ze sobą wszystkie trzy sfery ekonomiczne gospodarstwa, wiążąc w jedno system organizacji z systemem produkcji oraz intensywnością zarządzania. W ten sposób staje się rzeczą jasną, że systemu gospodarczego, jako pojęcia odnoszącego się wyłącznie do sfery organizacji, nie można w żaden sposób utożsamiać z systemem produkcji ani typem produkcyjnym, w szczególności nie można żądać, aby odtwarzał on proporcje w efektywności, gdyż to nie jest jego zadaniem (podobnie jak nie jest zadaniem systemu użytkowania ziemi odtwarzanie proporcji w wynikach produkcji). Stwierdzenie to nie wnosi nic nowego, jest zgodne z powszechnie przyjętym ujęciem systemu gospodarczego w literaturze światowej od czasów Thünena.

Z kolei zajmiemy się pytaniem: w jakim stopniu dotychczas stosowana metoda określania systemu gospodarczego jest niedokładna. Poprzednio

[1] W podobny sposób Blohm [4] pisze o Organisationsintensität i Bewirtschaftungs-Intensität (str. 221 i 222), a także Andreae [1]. Interesujące koncepcje na omawiany temat podaje Busch [5].

zostało stwierdzone, że niedokładność ta pochodzi głównie z nieuwzględniania stanu faktycznego w zakresie wkładu pracy i środków w uprawę roślin i pielęgnację zwierząt. Trzeba bowiem podkreślić, że w normalnych warunkach ekonomicznych zewnętrznych i przy racjonalnie prowadzonej gospodarce pomiędzy systemem organizacji a zarządzaniem i efektywnością nie mogą istnieć zasadniczej natury rozbieżności. W szczególności intensywność organizacji nie może być w zasadniczej sprzeczności z intensywnością zarządzania, a zatem poziom intensywności mierzony metodą współczynników i przy pomocy nakładów winien być do siebie zbliżony. Jak jest w rzeczywistości przekonują nas obliczenia wykonane dla 227 gospodarstw małorolnych w oparciu o wyniki rachunkowości prowadzonej przez Instytut Ekonomiki Rolnej [7].

Tabela 2

Korelacja między intensywnością mierzoną metodą współczynników i wysokością 4 innych wyznaczników intensywności

Rodzaj korelacji	Okręgi wg IER				Razem	
	VII	III	I	II	r	m_r
I_{R+Z} : nakłady materiał.-pien.	0,78	0,73	0,99	0,86	0,84	±0,095
I_{R+Z} : wart. nasion, nawozów, pasz	0,88	0,42	0,43	0,57	0,57	±0,17
I_{R+Z} : dni pracy	0,91	0,64	0,45	0,57	0,64	±0,15
I_{R+Z} : wartość środków trwałych	—0,06	0,46	0,17	0,44	0,25	±0,29
Ilość zbadanych gospodarstw	20	56	68	83	227	

Źródło: IER — Indywidualne wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw chłopskich za rok 1956/57. Warszawa 1958.

Dane te wykazują (tab. 2), że istnieje dość ścisła korelacja dodatnia między poziomem intensywności mierzonym metodą współczynników i wysokością nakładów materiałowo-pieniężnych, mniej wyraźna jeśli po jednej stronie występuje wartość nasion, nawozów i pasz kupnych, zupełny brak korelacji między wyznacznikiem I_{R+Z} a wartością środków trwałych.

Analogiczne badania prowadzone na tym samym materiale dotyczące stopnia zgodności określania nastawienia i kierunku różnymi metodami wykazują taką zgodność w ok. 70% zbadanych gospodarstw. Alternatywą metody dat granicznych było określenie pierwszeństwa gałęzi lub grup gospodarczych według procentowego udziału w produkcji globalnej ujętej wartościowo.

Biorąc pod uwagę również inne na bardziej masowym materiale oparte badania porównawcze [1], można na tej podstawie twierdzić, że dotychczas stosowana metoda określania systemu gospodarczego nie jest błędna i może prowadzić do właściwych wyników pod następującymi jednak warunkami: 1) materiał wzięty do badań będzie dość jednolity pod względem

[1] Zwracam szczególnie uwagę na zadziwiającą zgodność jaka występuje między rejonami intensywności ustalonymi przy pomocy metody współczynników i rejonami wg wartości przychodowej ziemi dla woj. wrocławskiego w latach 1931—1938. Por. „Rejony intensywności" [8], s. 80 i 83.

zewnętrznych warunków ekonomiczno-socjalnych (choć może być bardzo nawet zróżnicowany pod względem przyrodniczym), 2) wewnętrzna organizacja rolnictwa jest oparta na racjonalnych podstawach. Masowość materiału również sprzyja zastosowaniu omawianej metody bez większych zmian. W takich warunkach jest ona zdolna ujawnić tendencje podstawowe w charakterystyce nastawienia, kierunków gospodarczych i intensywności organizacji z całą wyrazistością. Udowadniają to badania przeprowadzone dotychczas na wielu terenach [6, 8, 19].

Inaczej sprawa przedstawia się ,jeśli przejdziemy do badań nad rejonami czy nad gospodarstwami wybitnie różniącymi się między sobą stopniem zaopatrzenia w siłę roboczą i środki, stanem mechanizacji, strukturą społeczną i agrarną itp. Występuje wówczas działanie zakłócające czynniki, o których była mowa poprzednio. Ponieważ jest rzeczą wskazaną nadanie metodzie omawianej bardziej wszechstronnego znaczenia i ażeby móc porównywać ze sobą charakter systemów gospodarczych (nie tylko jak dotychczas pewnych jednorodnych rejonów) powstaje konieczność dokonania w niej określonych poprawek.

II. „Stopień zagospodarowania" jako czynnik różnicujący sposoby określania systemu gospodarczego

Istota zagadnienia polega na tym, ażeby zróżnicować jednolite dotychczas współczynniki i daty graniczne określające intensywność, nastawienie i kierunki organizacji w zależności od nasilenia cech jakościowych i ilościowych związanych z uprawą roślin i chowem zwierząt. Przy tej samej bowiem strukturze zasiewów i obsadzie zwierząt możemy mieć do czynienia z niejednakowym, mniejszym lub silniejszym nawożeniem, czy żywieniem z różnym wysiłkiem poniesionym na uprawę i pielęgnację, mogą być też stosowane bardziej wartościowe odmiany i hodowane mniej lub więcej wymagające rasy zwierząt. Różnice we wszystkich wymienionych elementach obejmiemy mianem „stopnia zagospodarowania".

Przyjmujemy 5 stopniową skalę zagospodarowania. Czynnością wstępną i podstawową jest zatem zakwalifikowanie poszczególnych gałęzi lub grup gospodarczych do jednej z 5 klas stosownie do cech jakościowych i ilościowych zagospodarowania. Cechy zagospodarowania są inaczej określane w gospodarce hodowlanej, inaczej w roślinnej.

Mierniki (cechy) stopnia zagospodarowania w gospodarce hodowlanej (tab. 3) opierają się na poziomie uzyskiwanej produkcji jednostkowej zwierząt, przy czym są określane dla każdego gatunku zwierząt osobno. Taki sposób potraktowania sprawy wynika z faktu dużej zależności jaka istnieje między wysokością produkcji zwierzęcej a cechami jakościowymi (m. in. rasowymi) oraz zakresem opieki nad inwentarzem w żywieniu i pielęgnacji. Czynniki natury przyrodniczej w hodowli zwierząt nie działają na wysokość produkcji w sposób tak decydujący jak w uprawie roślin i dlatego mogą być tu pominięte.

W gospodarce roślinnej wysokość plonów nie może być miernikiem stopnia zagospodarowania bez zastrzeżeń, gdyż są one w znacznym stopniu wynikiem zespołu warunków glebowo-klimatycznych. Dlatego też na czoło należy wysunąć następujące cechy charakteryzujące wkład pracy ludzkiej i środków: a) wysokość nawożenia mineralnego, b) nawożenie organiczne, c) nakłady pracy (podaję w mierniku RP = ilość robotników przeliczenio-

Tabela 3

Mierniki określające stopień zagospodarowania

Rodzaj miernika	Stopień zagospodarowania				
	I b. mały	II mały	III średni	IV duży	V b. duży
Hodowla zwierząt					
Bydło:					
mleka litrów od 1 krowy	do 1500	1500—2000	2000—2500	2500—3000	ponad 3000
Owce:					
wełny kg od 1 sztuki	do 2 kg		2—4	4—6	ponad 6
Trzoda chlewna:					
rodzaj tuczu	słoninowy	późny	średni	wczesny	bekonowy
waga końcowa	wyż. 200 kg	do 200 kg	do 120 kg	100 kg	do 90 kg sprzedaż prosiąt
Drób (kury):					
jaj od 1 nioski sztuk	do 60	60—90	90—120	120—150	ponad 150
Gospodarka roślinna					
a) uprawy polowe					
NPK kg czystych składn. na 1 ha GO	do 20	20—50	50—100	100—150	ponad 150
Obornik q/ha GO	do 37,5	37,5—50	50—62,5	62,5—70	ponad 70
% GO nawożonych 250 q/ha	15	15—20	20—25	25—30	ponad 30
RP/100 ha UR					
a) gosp. duże	do 10	10—12	12—14	14—20	ponad 20
b) gosp. małe	do 15	15—24,5	24,6—33,5	33,6—43	ponad 43
Stopień mechanizacji*)	1	2	3	4	5
Plony q/ha 4 zboża	do 10	10—15	15—20	20—25	ponad 25
Buraki cukrowe	do 100	100—150	150—200	200—250	ponad 250
Ziemniaki	do 80	80—100	100—150	150—180	ponad 180
b) łąki i pastwiska naturalne					
Melioracje — zakres działania	brak	mały	średni	duży	b. duży
Nakład pracy dni/ha**)	do 3	3—10	10—12	12—14	ponad 14
Plon siana q/ha**)	do 20	20—30	30—40	40—50	ponad 50
SD inw. żyw.**) (bez trzody) na 1 ha łąk i pastwisk	do 1	1—2	2—3	3—4	ponad 4

*) Por. objaśnienia na s. 11

**) Opracował Włodzimierz Zawadzki z IMUZ

wych na 100 ha UR, tzn. użytków rolnych; 1 RP = 2400 roboczogodzin rocznie), d) stopień mechanizacji [1].

Również plony, pod pewnymi warunkami, mogą służyć jako wskaźniki orientacyjne takiej kwalifikacji. Zasadniczym warunkiem jest podobieństwo czynników przyrodniczych wpływających na wysokość plonów. W miarę coraz większego postępu wiedzy rolniczej w zakresie zarówno techniki, jak i organizacji plony coraz bardziej stają się funkcją celowej działalności rolnika.

Wybór mierników został celowo ograniczony do najważniejszych i to w ujęciu ilościowym, a nie wartościowym, ponieważ chodzi nam o możliwość praktycznego zastosowania omawianej metody na szeroką skalę, np. do celów rejonizacji, dla poradnictwa w ramach agronomii społecznej. We wszystkich tych wypadkach jakiekolwiek bardziej skomplikowane mierniki nie są możliwe do użycia, po prostu ze względu na brak danych. Tam jednak, gdzie dane takie istnieją (np. w odnesieniu do PGR i do innych gospodarstw prowadzących rachunkowość) zastosowanie dla celów kwalifikacji mierników wartościowych, szczególnie dotyczących nakładów, jest rzeczą bardzo pożądaną.

Sam sposób kwalifikacji jest bardzo prosty. Trzeba jednak pamiętać o odrębnej kwalifikacji każdej grupy zwierząt; natomiast w gospodarce roślinnej odrębnie traktuje się tylko łąki i pastwiska naturalne. Uprawy polowe kwalifikuje się łącznie w ten sposób, że najpierw dla każdej cechy z osobna ustala się jej przynależność do odpowiedniego stopnia zagospodarowania dla całej gospodarki polowej z uwzględnieniem wszystkich cech. Tym najwłaściwszym stopniem będzie albo średnia z wszystkich cech, albo ich wartość najczęstsza (np. w tab. 6 gospod. A uzyskuje w gospod. polowej następującą kolejno punktację poszczególnych cech: 2 — NPK, 5 — obornik, 4 — RP; 4 — nakłady mat. pieniężne; 3 — nakłady na ziarno, nawozy, pasze; średnia 3,6, tzn. 4 stopień zagospodarowania całości).

III. Ujęcie liczbowe stopnia intensywności, nastawienia i kierunków gospodarczych

Ustalenie poziomu intensywności dokonywane jest odmiennie dla gospodarki roślinnej i hodowlanej. W gospodarce roślinnej każdy stopień zagospodarowania posiada swój odrębny zestaw współczynników jednostkowych intensywności (niższym stopniom odpowiadają niższe, wyższym — wyższe współczynniki; tab. 4).

[1] Proponuję następujących 5 stopni mechanizacji:

A) Gospodarstwa wielkorolne: 1) Siła pociągowa żywa o przeważającym znaczeniu. Brak wszelkich bardziej złożonych maszyn (kombajnów, sadzarek, kopaczek traktorowych). W hodowli praca tylko ręczna. 2) Równowaga żywej i mechanicznej siły poc., jednak użycie maszyn złożonych słabe. W hodowli praca głównie ręczna (ew. samocz. poidła). 3) Mechaniczna siła przeważa. Umiarkowane użycie złożonych maszyn. W hodowli mechaniczny transport pasz i ściółki, wywózka obornika. 4) Mechaniczna siła poc. przeważa, żywa tylko do typowych dla niej prac. Pełne użycie złożonych maszyn. W hodowli oprócz wymienionych w pk. 3 — elektryczne dojenie. 5) Kompleksowa mechanizacja.

B) Gospodarstwa małorolne: 1) Brak jakiejkolwiek mechanizacji. 2) Pomoc siły poc. mechanicznej w niektórych pracach (młócki, głębokie orki). 3) Mechanizacja większej ilości prac — ew. własny silnik elektryczny. 4) Mechanizacja dużej ilości prac: siewy, sprzęty. 5) Mechanizacja b. wielu prac; ew. własny traktor.

Tabela 4

Współczynniki jednostkowe intensywności organizacji

Rośliny gatunki zwierząt	Stopień zagospodarowania				
	I	II	III	IV	V
Żyto, owies	0,8	0,9	1,0	1,1	1,2
Pszenica, jęczmień	0,9	1,0	1,1	1,2	1,35
Warzywa gruntowe	5,0	5,2	5,5	5,8	6,0
Buraki cukrowe	4,0	4,25	4,5	4,75	5,0
Ziemniaki	2,5	2,75	3,0	3,25	3,5
Okopowe pastewne	3,0	3,25	3,5	3,75	4,0
Kukurydza	1,3	1,4	1,5	1,55	1,6
Rzepak	1,8	1,9	2,0	2,1	2,2
Len i konopie	2,0	2,2	2,5	2,7	2,9
Strączkowe na ziarno (grubo i drobno ziarniste)	1,0	1,1	1,2	1,3	1,5
Lucerna na siano	1,5	1,75	2,0	2,25	2,5
Pastewne polowe, zielonka i siano	0,6	0,7	0,8	0,85	0,9
Poplony i wsiewki	0,4	0,45	0,5	0,55	0,6
Ugory zielone	0,4	0,45	0,5	0,55	0,6
Ugory czarne	0,1	0,15	0,2	0,25	0,3
Sady owocowe	2,0	2,25	2,5	2,75	3,0
Krzewy owocowe	4,5	4,75	5,0	5,25	5,5
Ogrodnicze pod szkłem (na m² szkła)					
a) szklarnie	×	×	0,1	×	×
b) inspekty	×	×	0,05	×	×
Konie robocze	×	×	1,2	×	×
Bydło	×	×	2,6	×	×
Trzoda	×	×	2,0	×	×
Owce	×	×	1,3	×	×
Drób	×	×	1,4	×	×

Intensywność organizacji gospodarstwa $I_{R+Z} = \Sigma p \cdot s + \Sigma q \cdot t$

p — procent powierzchni danej uprawy w og. pow. użytków

s — jednostkowy współczynnik intensywności gospodarki roślinnej

q — ilość SD/100 UR danego gatunku

t — jedn. współczynnik intensywności gospodarki hodowlanej.

W gospodarce hodowlanej współczynniki jednostkowe intensywności pozostały na niezmienionym poziomie. Zróżnicowaniu podlega sposób przeliczania sztuk fizycznych na sztuki duże, przy czym wyższym stopniom zagospodarowania odpowiadają wyższe współczynniki przeliczeniowe i odwrotnie (tab. 5).

Postępowanie odwrotne, tzn. pozostawienie sposobu przeliczania na sztuki duże bez zmian, a zróżnicowanie współczynników intensywności, wydaje się być mniej właściwe, ponieważ współczynniki intensywności, jak wiadomo, w gospodarce hodowlanej odnoszą się tylko do gatunków zwierząt, a nie do poszczególnych grup i klas użytkowych. Możliwość zróżnicowania poziomu intensywności byłaby zatem znacznie mniejsza.

Trzeba zwracać uwagę, aby podstawą przeliczenia na sztuki duże były sztuki „fizyczne średnioroczne" a nie jakiekolwiekbądź inne sztuki inwentarza żywego, np. „aktualne" na dany dzień. Ma to istotne znaczenie dla określania nastawienia i kierunku gospodarczego w gospodarce hodowlanej, a także stopnia intensywności. Ważne to jest szczególnie w odniesieniu do zwierząt, których okres przebywania w jednej klasie (wieku lub

Tabela 5

Współczynniki przeliczeniowe na sztuki duże przy różnym stopniu zagospodarowania

Rodzaj grupa inwentarza	Stopień zagospodarowania				
	I	II	III	IV	V
Konie rob. cięż.	1,0	1,05	1,1	1,15	1,2
„ „ średnie	0,95	1,0	1,0	1,05	1,1
„ „ lekkie i źrebaki koni średnich	0,7	0,75	0,8	0,85	0,9
Źrebaki 1—2 lat	0,6	0,65	0,7	0,75	0,8
„ do 1 roku	0,3	0,35	0,4	0,45	0,5
Buhaje i woły	1,0	1,1	1,2	1,25	1,3
Krowy i opasy	0,8	0,9	1,0	1,1	1,2
Jałowizna wyż. 2 lat	0,6	0,65	0,7	0,75	0,85
Jałowizna wyż. 1—2 lat	0,5	0,55	0,6	0,65	0,7
Młodzież 1/2—1 r.	0,3	0,35	0,4	0,45	0,5
Cielęta do 1/2 roku	0,2	0,25	0,3	0,35	0,4
Maciory i knury	0,25	0,27	0,3	0,32	0,35
Tuczniki wyżej 75 kg	0,15	0,17	0,2	0,22	0,25
Trzoda 20—75 kg	0,08	0,09	0,1	0,12	0,15
Prosięta do 8 tygodni	0,015	0,018	0,02	0,022	0,025
Owce, kozy wyżej 1 roku	0,07	0,08	0,10	0,12	0,13
Owce, kozy do 1 roku	0,035	0,04	0,05	0,06	0,065
Drób	0,0035	0,0038	0,004	0,0045	0,005

użytkowności) jest krótszy aniżeli rok (tuczniki, młodzież inwentarza żywego). Stan średnioroczny określa się przez podzielenie sumy stanów okresowych, miesięcznych bądź tygodniowych przez ilość okresów, miesięcy lub tygodni w ciągu roku.

Pojęcie sztuki dużej jest związane, jak wiadomo, ze sztuką 500-kilogramową, którą przyjmuje się za jednostkę przeliczeniową. Różnicując

współczynniki przeliczeniowe dla celów określania stopnia intensywności nie mogliśmy się tej zasady trzymać ściśle, ponieważ nie zawsze sztuka o większej wadze oznacza bardziej intensywny sposób chowu. Przykładem jest trzoda chlewna, gdzie właśnie większa waga przeciętna końcowa tuczników jest związana raczej z mniej intensywnym sposobem tuczu, zaś mniejsza bardziej z intensywnym (tucz późny słoninowy raz prymitywnych i szybki tucz bekonowy). Dlatego też określając współczynniki przeliczeniowe dla trzody przyjęliśmy odwrotny porządek, przyznając tym kierunkom chowu, które odznaczają się mniejszą wagą końcową (lecz większą intensywnością nakładów) wyższe współczynniki jednostkowe.

Innym wyjątkiem od powszechnie przyjętej zasady obliczania ilości sztuk dużych jest sposób ustalania ilości koni roboczych w gospodarstwach małorolnych. Ilość koni roboczych musi wpływać na wysokość intensywności gospodarki hodowlanej, ponieważ konie wymagają określonych nakładów pracy do swej pielęgnacji i środków w postaci paszy, która zajmuje pewną powierzchnię uprawną. Ilość koni w pewnym stopniu musi też wpływać na charakter nastawienia gospodarczego. Jednakże nie można iść tak daleko i przyjmować każdą dowolną ilość koni w gospodarstwie za oznakę intensywności i nastawienia. W gospodarstwach małorolnych mamy właśnie do czynienia ze zjawiskiem przeciążenia gospodarstwa końmi, na skutek ubocznego zarobkowania poza gospodarstwem, czy też nieumiejętnej jego organizacji. Z tych względów dla celów określania intensywności i nastawienia gospodarczego należy przyjąć jakąś sensowną zredukowaną ilość koni roboczych niezależną od stanu faktycznego w gospodarstwie. Za taką granicę przyjęto w niniejszym opracowaniu: dla gospodarstw do 5 ha — $^1/_2$ konia, 5—10 ha — 1 konia, powyżej 10 ha — $1^1/_2$ sztuki fizycznej koni na gospodarstwo, tzn, 10—20 sztuk fizycznych na 100 ha we wszystkich kategoriach wielkości gospodarstw. Górna dopuszczalna granica ilości koni wynosiłaby zatem 20 SD/100 ha dla średniego stopnia zagospodarowania, odpowiednio mniej lub więcej dla pozostałych stopni.

Oczywiście, granica ta obowiązuje tylko i wyłącznie przy ustalaniu stopnia intensywności, nie jest i nie może być uwzględniana przy określaniu ogólnej obsady zwierząt w SD lub SO (sztuki obornikowe). W tym wypadku należy brać do obliczeń pełną ilość koni według ich rzeczywistego stanu w gospodarstwie.

Ustalenie charakteru nastawienia gospodarczego a także **kierunków gospodarczych** w zasadzie nie uległo zmianom. Praktyka wykazuje dużą zbieżność między naszym sposobem określania charakteru nastawienia a innymi sposobami, w tym także opartymi na strukturze produkcji globalnej. Należy przy tym pamiętać, że chodzi nam o nastawienie w organizacji, o odtworzenie zasadniczych proporcji występujących w strukturze ekonomicznej gospodarstwa.

Wychodząc z tego założenia należy główny nacisk położyć przy określaniu charakteru nastawienia na możliwy do urzeczywistnienia rozmiar nawożenia obornikiem. Nawożenie 25% gruntów ornych średnią dawką 250 q/ha należy uznać jako datę graniczną gospodarki hodowlanej. Dla uniknięcia żmudnych wyliczeń wysokości produkcji obornika podaję niżej sumaryczne wskaźniki, które umożliwiają określenie ilości sztuk obornikowych wprost z obliczonej poprzednio ilości sztuk dużych.

Współczynniki przeliczeniowe na SO
(1 SD = ... SO)

I. Bydło
1. System oborowy
a) obora płaska 1,0
b) „ wgłębiona 1,3
2. System pastwiskowy 0,6
3. System półpastwiskowy 0,8
II. Trzoda 0,6
III. Owce 0,85
IV. Konie robocze 0,6

Drugim kryterium określającym charakter nastawienia jest wzajemny stosunek obu gałęzi gospodarczych pod względem nakładów pracy i środków rzeczowych, a ponieważ nakłady te stoją u podstaw zróżnicowania omówionych wyżej współczynników intensywności, stosunek wzajemny I_Z do I_R może być miernikiem liczbowym nastawienia gospodarczego. I_Z musi być oczywiście większe od I_R dla gospodarki hodowlanej.

Obsada ogólna zwierząt w wysokości 60 SD/100 ha UR jest trzecim kolejnym kryterium w określaniu charakteru nastawienia. Gospodarka hodowlana powinna posiadać przynajmniej taką właśnie ogólną obsadę zwierząt (wszystkich gatunków łącznie z końmi, te ostatnie jednak w ilości zmniejszonej do pewnych rozsądnych granic, o czym była mowa poprzednio). Wobec zastosowania zróżnicowanych współczynników przeliczeniowych na SD, których wysokość została uzależniona od wysokości produkcji zwierzęcej, ten sposób określenia dolnej granicy gospodarki hodowlanej jest obecnie bardziej dostosowany do rzeczywistości. Nie ma on nic wspólnego z tzw. „liczeniem ogonów", ponieważ w tej nowej wersji określania systemu gospodarczego „duża sztuka przeliczeniowa" reprezentuje także pewien określony rozmiar produkcji.

Do zakwalifikowania danego gospodarstwa do gospodarstw o nastawieniu hodowlanym nie jest wymagane spełnienie wszystkich trzech kryteriów przed chwilą wymienionych; zupełnie wystarczające będzie, jeśli zostaną spełnione tylko 2 spośród nich.

Sposób ustalania **kierunków gospodarczych** pozostaje w zasadzie bez zmian z tym, iż w gospodarce hodowlanej obecnie obowiązują proporcje określane w nowych sztukach przeliczeniowych. Z tego właśnie tytułu można spodziewać się większej zgodności między charakterem kierunku organizacji i kierunku produkcji. Przypominamy, że **w gospodarce hodowlanej** obowiązują nadal następujące daty graniczne:

Bydło jest główną grupą zwierząt, o ile jego stan ilościowy wynosi 66,6% ogólnej ilości zwierząt produkcyjnych (tzn. wszystkich zwierząt prócz koni roboczych) liczonej w nowych dużych sztukach przeliczeniowych.

Trzoda — jeśli stanowi co najmniej 20% ogólnego stanu inwentarza produkcyjnego.

Owce — jeśli stanowią przynajmniej 10% ogólnej ilości SD/100 ha inwentarza produkcyjnego.

W gospodarce roślinnej: zboża uznane są za główną grupę, jeśli zajmują przynajmniej 60% powierzchni gruntów ornych, **okopowe** — co naj-

mniej 25% GO, natomiast **pastewne** — jeśli powierzchnia zasiewu pastewnych polowych uprawianych na zielonkę i na siano łącznie z trawałymi użytkami zielonymi przekroczy granicę 35% w ogólnej powierzchni użytków rolnych.

Wszystkie pozostałe zasady określania charakteru kierunków gospodarczych pozostają bez zmian. Dotyczy to również nomenklatury i klasyfikacji systemów gospodarczych, czego w tym miejscu nie powtarzamy odsyłając do wcześniej opublikowanych prac [11].

IV. Przykłady ilustrujące nowy sposób określania systemu gospodarczego

Jakie nowe możliwości stwarza podany sposób określania charakteru systemu gospodarczego najlepiej zilustrować na przykładzie kilku konkretnych gospodarstw.

W tabeli 6 podano wszystkie niezbędne dane potrzebne w tym celu, które się odnoszą do 6 różnych gospodarstw małorolnych położonych w woj. gdańskim (gospodarstwa A i B), zielonogórskim (C i D) i olsztyńskim (E i F).

W pierwszej części tabeli podano cechy ustalające stopień zagospodarowania. Rozpoczynając od gospodarki hodowlanej ustalamy stopień zagospodarowania dla każdej grupy zwierząt osobno, kierując się podanymi w tabeli 3 miernikami stopnia zagospodarowania. Np. bydło w gospod. A kwalifikuje się do V stopnia zagospodarowania, ponieważ średnia mleczność krów wynosi 3158 l, zaś wymagana w tab. 3 mleczność dla V stopnia przekracza 3000 l; natomiast bydło w gosp. B musi być zaliczone do I stopnia zagospodarowania przy średniej mleczności krów 1020 l. Owce w gospodarstwie A zalicza się do III stopnia przy 2,4 kg produkcji wełny od 1 sztuki rocznie, natomiast w gospodarstwie C do IV stopnia.

Dane o wydajności muszą pochodzić z dłuższego niż 1 roku okresu tak, ażeby mieć pewność, że niska produkcja nie jest dziełem przypadku, np. jakiejś klęski żywiołowej, choroby itp. W omawianej tabeli, jak również w tab. 3 nie podano kwalifikacji wszystkich zwierząt użytkowych, np. bydła opasowego. Kwalifikację taką w razie potrzeby należy przeprowadzić w zależności od dwóch głównych czynników charakteryzujących stopień zagospodarowania: charakteru samych zwierząt oraz intensywności żywienia. Np. bydło opasowe można ująć w następującą klasyfikację: 1) braki, 2) ekstensywnie żywione opasy, 3) opasy na odpadkach przemysłowych własnych, 4) bukaty intensywnie żywione, 5) młodzież opasana na zielonkach i mleku.

W tabeli 6 przy kwalifikacji gospodarki roślinnej wykorzystano dane dotyczące nakładów materiałowo-pieniężnych oraz nakładów częściowych poniesionych na ziarno siewne, nawozy mineralne i pasze kupne. Wysokość tych nakładów jest aktualna dla roku 1956/57, nic jednak nie stoi na przeszkodzie, aby i dla każdego innego dowolnego okresu można było ustalić 5 stopniową klasyfikację wymienionych nakładów. Należy znać dwie wielkości w badanej zbiorowości — maksymalną i minimalną liczbę w szeregu, z czego łatwo określić wielkość przedziału klasowego ze wzoru: $(x_{max} - x_{min}) : 5$.

Tabela 6

Przykład liczbowej charakterystyki systemów gospodarczych w 6 gospodarstwach małorolnych

Rodzaj cechy określającej	Gospodarstwo					
	A	B	C	D	E	F
A. Cechy określające stopień zagospodarowania						
Mleczność krów 1	3153_{V}	1020_{I}	2086_{III}	1242_{I}	1541_{I}	2894_{IV}
Wydajn. wełny kg/szt	$2{,}4_{III}$	3_{III}	4_{IV}	$2{,}4_{III}$	—	$1{,}2_{I}$
Nieśność jaj szt.	—	136_{IV}	82_{II}	90_{III}	117_{III}	108_{III}
NPK kg/ha GO	46_{II}	19_{I}	21_{II}	38_{II}	16_{I}	—
Obornik q/ha GO	112_{V}	51_{III}	101_{V}	98_{V}	60_{III}	87_{V}
RP/100 ha UR	37_{IV}	27_{III}	18_{II}	33_{III}	13_{I}	12_{I}
Nakłady mat.-pieniężne zł/100 ha	5559_{IV}	2940_{II}	2439_{I}	5210_{IV}	3599_{II}	4037_{III}
Ziarno, nawozy, pasze zł/100 ha UR	664_{III}	311_{II}	126_{II}	951_{IV}	488_{III}	205_{II}
Plony zbóż q/ha	24_{IV}	$9{,}4_{I}$	13_{II}	20_{IV}	9_{I}	19_{III}
Plony buraków cukr.	218_{IV}	—	—	—	—	—
Plony ziemniaka	144_{III}	104_{III}	130_{III}	190_{V}	61_{I}	139_{III}
Ogólny stopień zag. gospod. rośl.	III	III	III	III	II	III
B. Cechy określające charakter systemu gospodarczego						
Zboża % UR	33,4	53,5	47,9	48,1	54,8	50,3
„ % GO	39,2	60,0	72,0	67,2	64,4	64,3
Okopowe % UR	37,4	24,1	14,4	16,3	15,5	12,0
„ % GO	43,9	26,9	21,5	22,8	18,2	15,3
Pastewne % UR	18,0	19,1	34,9	33,1	29,7	31,3
Bydło SD/100 ha	57,2	36,1	48,7	50,4	34,2	45,3
Trzoda SD/100 ha	8,0	9,3	8,6	7,8	13,7	14,6
Owce SD/100 ha	1,6	2,0	5,1	8,3	1,1	2,7
Konie SD/100 ha						
Stan faktyczny	34,9	14,7	15,7	28,4	13,6	20,2
Stan zredukowany	16,0	14,7	15,7	13,0	13,6	20,2
Razem inw. prod. SD	66,8	47,4	62,4	66,5	49,0	62,6
Ogółem inw. żywy SD	101,7	62,1	78,1	94,9	62,6	82,3
SD ze zred. il. koni	82,8	62,1	78,1	79,5	62,6	82,8
Ogółem inw. SO	84,3	52,2	67,6	70,1	51,4	68,5
I_Z teraz/dawniej	185/179	133/165	169/172	176/229	134/160	174/165
I_R „	215/200	148/148	113/113	122/122	112/122	122/122
I_{R+Z} „	400/379	281/313	282/285	298/351	246/282	296/287
I_Z/I_R „	0,8/0,9	0,9/1,1	1,5/1,5	1,4/1,9	1,2/1,3	1,4/1,3

Uwagi: 1) Zredukowany stan koni oznacza stan przyjęty za normalny. Por. objaśnienia w tekście.

2) Wskaźniki I_Z, I_R, I_{Z+R} podane są dwojako: pierwsza liczba oznacza stan obliczony wg nowej wersji, druga wg dotychczasowej.

Tabela 7

Typ systemu gospodarczego (w nawiasie określony dawną metodą)

Gospodarstwo	Położenie Województwo Powiat	Typ systemu gospodarczego
A	Gdańsk Kwidzyń	Hodowlano-okopowy (ziemniaczano-buracz.) z bydłem, b. wysoko intensywny D. (bez zmian)
B	Gdańsk Kościerzyna	Roślinny, okopowo-zbożowy, średnio intens. B (hodowlano-okopowy z bydłem wysoko intensywn. C)
C	Zielona Góra Sulechów	Hodowlano-zbożowy z trzodą i bydłem B (bez zmian)
D	Zielona Góra	Hodowlano-zbożowy z bydłem, średnio inten. B (hodowlano-zbożowy z bydłem wysoko intens. D)
E	Olsztyn Bartoszyce	Roślinny, zbożowy, mało intens. A (hodowlano-zbożowy z trzodą i bydłem B)
F	Olsztyn Bartoszyce	Hodowlano-zbożowy z trzodą i bydłem B (bez zmian)

Po dokonaniu kwalifikacji do odpowiedniego stopnia zagospodarowania, co ilustruje część A tabeli 6, należy dokonać najpierw przeliczenia sztuk fizycznych na sztuki duże, a następnie określić poziom intensywności w wyznacznikach I_Z i I_R. Ustala się też daty graniczne wyznaczające nastawienie i kierunki gospodarcze (część B tab. 6).

Gospodarstwa podane w tabeli 6 zostały dobrane parami. Każda para jest położona w podobnych warunkach zewnętrznych przyrodniczo-ekonomicznych, lecz poszczególne gospodarstwa różnią się między sobą cechami określającymi stopień zagospodarowania. W jaki sposób odbija się to na sposobach określenia systemu gospodarczego? Np. pierwsza para gospodarstw różni się bardzo znacznie mlecznością krów, nawożeniem mineralnym i organicznym, wysokością nakładów i plonami zbóż. W wyniku tych różnic gospodarstwo A zostało zakwalifikowane w produkcji roślinnej do IV, a B do II stopnia zagospodarowania, chów bydła w A do V, zaś w B do I stopnia. Ostatecznie uzyskujemy zupełnie odmienne wyznaczniki intensywności, inne daty graniczne dla nastawienia i kierunków gospodarczych, inny system gospodarczy jako całość, mimo iż wg tychczasowej metody obliczeń, nie uwzględniającej różnic w stopniu zagospodarowania, oba gospodarstwa zaliczały się do tego samego systemu (por. odpowiednie dane w tab. 6 z typem systemu gospodarczego podanym w następnej tabeli 7).

Między gospodarstwami C i D zachodzą mniejsze różnice w cechach charakteryzujących stopień zagospodarowania, jedynie różnią się one znacznie pod względem mleczności krów. Ponieważ bydło stanowi grupę gospodarczą dominującą nad innymi grupami, ta ostatnia różnica powoduje zmianę dotychczasowego poziomu intensywności z V stopnia na stopień III w gospodarstwie D, przy pozostawieniu intensywności gospodarstwa C na niezmienionym pozomie. Mimo to sam charakter systemu gospodarczego (poza intensywnością) nie uległ zmianie, w szczególności nie uległo zmianie nastawienie hodowlane gospodarstwa D z uwagi na bardzo

silną obsadę zwierząt, co rekompensuje w dużym stopniu braki w produkcji jednostkowej inwentarza.

W gospodarstwie D, podobnie jak w A, mamy do czynienia z koniecznością zastosowania redukcji stanu liczebnego koni roboczych, których ilość przekracza dopuszczalną granicę 1 konia na gospodarstwo (w gospodarstwie D — 2 konie na 7,74 ha UR).

Gospodarstwa E i F bez uwzględniania różnic w stopniu zagospodarowania należałoby zaliczyć do tego samego systemu gospodarczego: hodowlano-zbożowego z trzodą i bydłem, o tym samym średnim stopniu intensywności. Jednakże mleczność krów w gospodarstwie E jest prawie dwukrotnie niższa, aniżeli w gospodarstwie F, również gospodarka roślinna stoi na bardzo niskim poziomie zarówno pod względem nawożenia, jak i nakładów, kwalifikując się w sumie do II stopnia zagospodarowania. W rezultacie nastawienie gospodarstwa E staje się roślinne, zaś intensywność spada do rzędu A (stopień małointensywnej gospodarki), podczas gdy w gospodarstwie F pozostaje bez żadnych zmian.

* *
*

Na podstawie przedstawionego materiału dowodowego oraz przykładów ilustrujących jego zastosowanie można wyciągnąć wnioski stwierdzające przydatność nowej wersji ustalania charakteru systemu gospodarczego do celów praktycznych. Ta nowa wersja uwzględnia szereg postulatów, o których była mowa na początku: wiąże wysokość ustalanych wyznaczników intensywności z jakościowymi cechami danej grupy gospodarczej lub gałęzi, z poniesionymi faktycznie nakładami, częściowo także z wynikami produkcji, o ile stoją one w pewnej proporcji do nakładów. Również sposób ustalania nastawienia i kierunków gospodarczych w nowej wersji uwzględnia w większej mierze jakościowe cechy poszczególnych gałęzi i grup przez zastosowanie zróżnicowanych współczynników przeliczeniowych na sztuki duże. W pewnym stopniu został też uwzględniony wpływ obszaru gospodarstwa oraz stopnia mechanizacji na sposób określenia systemu gospodarczego. Uzupełniono wykaz współczynników intensywności współczynnikami jednostkowymi dla roślin ogrodniczych pod szkłem i dla drobiu.

Choć nowa wersja zbliża nas więcej do prawdy, jednak w sposób całkowity nie eliminuje wszystkich wątpliwości. W dalszym ciągu nie umiemy związać sposobu określania intensywności z ciężkością gleb, charakterem rzeźby terenu, z występującymi w dużych gospodarstwach pomocniczymi gałęziami gospodarczymi, np. z przemysłem rolnym. Szczegółowego opracowania i to osobno dla gospodarstw wielko- i małorolnych wymaga kwestia klasyfikacji nakładów. W ten sposób droga do dalszych badań i ulepszeń metody współczynników i dat granicznych pozostaje nadal otwarta.

LITERATURA

1. Andreae B. — Der vereinfachte Betrieb. Hamburg—Berlin 1960.
2. Antoniewski S. — O klasyfikacji systemów w rolnictwie. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej nr 2, 1958.
3. Antoniewski S. — Intensywność w rolnictwie. Roczniki Nauk Rolniczych. Tom 75, Seria G. Zeszyt 1. Warszawa 1960.

4. Blohm G. — Ollgemeine landwirtschaftliche Betriebslehre. Stuttgart 1959 (s. 221—238).
5. Busch W. — Landwirtschaftliche Betriebslehre. Essen 1958.
6. Gługiewicz Z. — Systemy gospodarcze i kierunki produkcji rolnej w woj. poznańskim. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej nr 3, 1962.
7. Instytut Ekonomiki Rolnej — Indywidualne wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw chłopskich za rok 1956/57. Warszawa 1958.
8. Kopeć B. — Rejony intensywności oraz kierunki produkcji rolniczej w woj. wrocławskim. Wrocław 1958.
9. Kopeć B. — Wypowiedź w dyskusji na temat terminologii ekonomiczno-rolniczej. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej nr 5, 1961.
10. Kopeć B. — Przemiany w strukturze ekonomicznej rolnictwa Ziem Zachodnich w latach 1938, 1951 i 1958. Przegląd Zachodni nr 1, 1960.
11. Kopeć B. — System gospodarczy jako wyznacznik struktury ekonomicznej rolnictwa w rejonie. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej nr 1, 1958.
12. Kopeć B. — Ekonomika i organizacja gospodarstw rolniczych w zarysie. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśnie. Warszawa 1962.
13. Kozłowski Z. — Teoria czynników produkcji w nauce ekonomiczno-rolniczej. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej nr 6, 1960.
14. Moszczeński S. — Metody statystyczne w zastosowaniu do organizacji gospodarstw. Warszawa 1924.
15. Okuniewski J. — Intensywność i poziom produkcji w gospodarstwach chłopskich. PWRiL Warszawa 1959.
16. Rychlik T. — Rentowność i intensywność PGR. PWRiL Warszawa 1959.
17. Urban M. — Systematyka gospodarstw rolnych. Roczniki Nauk Rolniczych. Tom 76, seria G, zeszyt 1, 1960.
18. Walewski K. — Ocena stanu rolnictwa w woj. gdańskim (praca doktorska, w maszynopisie), Gdansk 1963.
19. Zawadzki Wł. — Trwałe użytki zielone oraz ich melioracje a poziom intensywności rolnictwa w rejonie (praca doktorska w maszynopisie). Warszawa 1962.

БОГДАН КОПЭЧ
Сельскохозяйственная Академия
Вроцлав

МЕТОД КОЭФФИЦИЕНТОВ И ПРЕДЕЛЬНЫХ ВЕЛИЧИН ПРИ ОПРЕДЕЛЕНИИ СИСТЕМЫ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА (НОВЫЙ ВАРИАНТ)

Содержание

Темой работы является новый улучшенный вариант метода определения системы сельского хозяйства.

Автор обьясняет эту систему как систему организации сельхозпроизводства, а не как систему показателей эффективности производства. Система сельского хозяйства состоит из уровня интенсивности, основного производственного направления (значит преобладающей отрасли) и производственных направлений внутри отраслей (преобладающих групп). Существующий до сих пор способ определения уровня интенсивности при помощи метода коэффициентов не учитывал качественных различий и дифференциации вытекающей из более или менее значительных затрат. В новом варианте учтены эти различия путем предварительного зачисления исследуемых хозяйств (или районов) в один из 5 классов так называемой „степени экономического развития хозяйств". Степени экономического развития определены по возрастающим затратам на возделывание сельскохзяйственных культур, обслуживание животных и повышение их продуктивности.

Показатели определяющие степень экономического развития приведенны в таблице 3. Каждой степени экономического развития соответствуют отдельные коэффициенты интенсивности, которые приведены в таблице 4. Дифференцировано также (в зависимости от степени экономического развития) переводные коэффициенты при пересчете поголовья в условные головы (табл. 5).

Таким образом, определение уровня интенсивности связано с размером затрат и частично также с продуктивностью (урожайность, надой молока от одной коровы и т. д.). Это означает существенное изменение в способах определения уровня интенсивости при помощи метода коэффициентов. Изменился также способ определения характера и главных направлений производства, так как ныне связан он с новыми коэффициентами перевода поголовья животных в условные головы.

BOHDAN KOPEĆ
Agricultural College
Wrocław

TRE METHOD OF INDICES AND MARGINAL DATA IN DETERMINING THE FARMING SYSTEM (NEW VERSION)

Summary

The autor reports on the new, improved version of the method in determing the system of farm economy, this system being understood as the system of organization and not that of efficiency. The economic system consists of: intensity, general line of activity (branch priority) and special line of activity (manifested in priority of a group, respectively crop or other kind of farm produce). The way of determining intensity, as used so far, did take into account neither the quality differences nor the differences resulting from application of greater or smaller inputs. In the new version these differences have been taken into consideration by that way that the investigated farms (or regions) had first to be ranked to one of five classes or stages of intensification. These stages of farming have been established according to increasing expences for growing crops, rearing animals and improving the quality of produces. The standards determining the classes of intensification are given in Table No 3.

For each stage separate intensity coefficients have been defined, as presented in Table No 4. Also the diversified computer for converting data into big-pieces have been established (Tables No 5). Thus the determining of the intensity level has been correlated with the level of expenses, partially also with the productivity taken per unit (as for crops, milk yield per cow etc.). This presents an essential change in ways of determining the intensity by means of coefficient method. Also the way to determine the general line (priority of branch) as well as that to determine the special line (priority of group or product) have undergone to a change being now dependent on the new, differentiated computers for converting into big-pieces.